

*В. М. Вареник,
старший викладач, Дніпропетровський університет ім.А.Нобеля*

АНАЛІЗ УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ: АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

THE ANALYSIS OF CASH FLOW MANAGEMENT IN ECONOMY OF UKRAINE: ANALYTICAL ASPECT

***Анотація.** У статті підлягають розгляду питання щодо аналізу управління грошовими потоками держави. Наводяться основні етапи аналізу грошових потоків держави та групи показників, які є необхідними для розрахунку грошових потоків держави в процесі аналізу їх руху.*

***Annotation.** The questions in relation to the analysis of cash flow management are consideration in the article. The basic stages over of analysis of cash flow of the state are brought and groups of indexes that are necessary for the calculation of cash flow of the state in the process of analysis of their motion.*

***Ключові слова:** аналіз, грошові потоки, рух грошових потоків, управління, грошові потоки держави.*

Вступ. Однією з основних умов стабільного функціонування держави є надходження грошових коштів, що забезпечує стабільне функціонування держави та покриття поточних зобов'язань. Відповідно, відсутність такого мінімально необхідного запасу грошових коштів свідчить про фінансові труднощі держави. В той же час надмірна величина грошових коштів свідчить про збитки, пов'язані з інфляцією і знеціненням грошей. В зв'язку з цим виникає необхідність аналізу і оцінки раціональності управління грошовими коштами держави.

Аналіз грошових потоків допомагає з'ясувати причини, які вплинули на збільшення (зменшення) припливу грошових коштів та збільшення (зменшення) їх відпливу. Це можна робити як за довгостроковий період (декілька років), так і за короткостроковий (квартал, рік). Також за допомогою аналізу грошових потоків держави можливо з'ясувати причини надмірного витрачання грошових коштів, фактори впливу на процес припливу чи відпливу грошових коштів та вчасно прийняти міри для подолання вказаних причин.

Аналіз потоків грошових коштів повинен здійснюватись як на основі звітних, так і планових показників. Це досягається шляхом контролю за відповідністю їх реального руху до планових показників та прийняттям необхідних коригуючих заходів.

Слід відмітити, що вчені [1,3-7,10-13] приділяють замало уваги питанню оцінки грошових потоків держави. В літературі це питання

практично не розглядається. Аналіз зарубіжних та вітчизняних досліджень з питань оцінки управління грошовими потоками держави дав змогу зробити висновок про відсутність набору показників оцінки управління грошовими потоками держави. У літературі вчені розглядають і описують показники управління грошовими потоками підприємства. Тому важливим є визначення показників для розрахунку грошових потоків держави.

Постановка завдання. Мета статті є визначення основних етапів аналізу грошових потоків держави та ряду показників, за допомогою яких можливо розрахувати та проаналізувати рух грошових потоків країни.

Результати. Аналіз грошових потоків держави необхідно проводити з метою виявлення ризику втрати платоспроможності держави, нестійкому стану держави, виявлення нестачі грошових коштів, шляхів надмірного витрачання, підвищення рівня ефективності управління грошовими потоками та ін.

Основними завданнями аналізу грошових потоків держави є:

- виявлення напрямів руху грошових потоків;
- оцінка ступеню раціонального використання грошових коштів;
- виявлення і запобігання можливості виникнення кризових ситуації у державі;
- вивчення факторів впливу на рух грошових коштів;
- прогноз збалансованості та синхронності грошових потоків за обсягом і часом для забезпечення платоспроможності держави;
- пошук резервів підвищення ефективності та інтенсивності використання грошових потоків в процесі операційної, інвестиційної і фінансової діяльності держави.

Для ефективного проведення аналізу грошових потоків держави та отримання результату необхідним є виокремлення послідовності проведення аналізу грошових потоків держави. Етапи аналізу грошових потоків держави вказані на рис.1.

Розглянемо більш детально кожний етап аналізу грошових потоків держави.

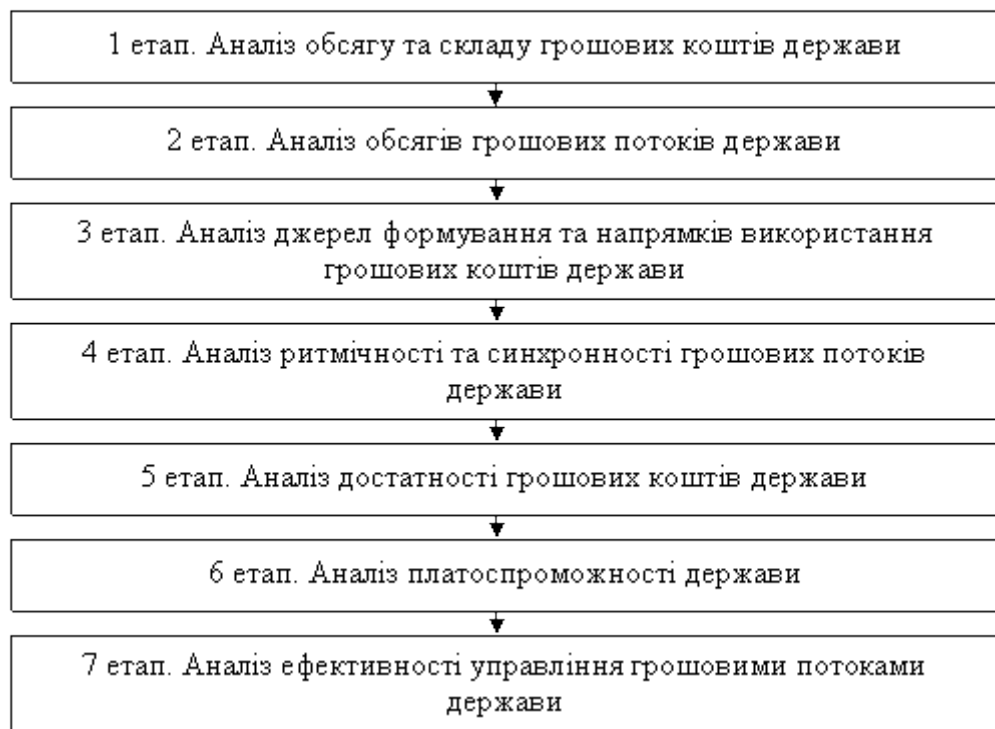

Рис. 1. Послідовність проведення аналізу грошових потоків держави

1 етап. Аналіз обсягу та складу грошових коштів держави – проводиться аналіз грошових коштів держави, які є фактично наявними на момент оцінки. Джерелом інформації виступає Звіт про фінансовий стан (баланс) Державного бюджету держави, звіт про стан державного боргу держави.

2 етап. Аналіз обсягів грошових потоків держави – це кількісний аналіз обсягу вхідного (надходження грошових коштів) грошового потоку, вихідного (витрачання грошових коштів) грошового потоку та аналіз динаміки їх розміру за певний період (абсолютне та відносне відхилення).

Обсяг грошових потоків можна визначити на підставі використання інформації звіту про рух грошових коштів держави.

Вхідний грошовий потік визначається як сума надходження грошових коштів від операційної, фінансової та інвестиційної діяльності держави, а вихідний грошовий потік – як сума витрачання грошових коштів в ході проведення кожного виду діяльності.

3 етап. Аналіз джерел формування та напрямків використання грошових коштів держави – проводиться дослідження складу (структури) вхідного та вихідного грошових потоків держави.

З цією метою необхідно вирішити наступні задачі:

1. Визначити джерела надходження грошових коштів, що формують вхідний грошовий потік, кількісно оцінити обсяг надходження коштів за кожним з них.

2. Визначити напрямки використання грошових коштів (складові вихідного грошового потоку) та оцінити розмір витрачання коштів по кожному напрямку.

3. Оцінити структуру грошових потоків держави, розрахувати питому вагу окремих джерел отримання та напрямків використання коштів в їх загальному обсязі, проаналізувати зміни, що відбулися.

4. Проранжувати джерела надходження та напрямки використання коштів за їх вагомістю, визначити слабкі місця та порівняти отримані результати. Ранжування дозволить визначити вагомість кожного джерела надходження та витрачання, що дасть змогу приділяти більше уваги найвагомішим джерелам надходження коштів і розвивати їх більше.

Цей аналіз дозволить точніше визначити напрями притоку грошових коштів, їх регулярність та спрогнозувати приток коштів та напрями їх використання по відповідним напрямкам.

4 етап. Аналіз ритмічності та синхронності грошових потоків держави.

Важливим в управлінні грошовими потоками держави є визначення ритмічності та синхронності надходження грошових коштів.

Ритмічність надходження грошових коштів показує надходження грошових коштів у рівні проміжки часу однакового обсягу.

Синхронність грошових коштів – це співпадання надходження та витрачання коштів.

Слід зауважити, що вчені не розглядають аналіз цих показників на макроекономічному рівні. Розгляд та аналіз цих показників відбувається тільки на мікрорівні. Але для держави дуже важливим є аналіз і розрахунок цих показників, тому для визначення синхронності та ритмічності грошових потоків держави використаємо показники, які розраховуються для підприємств.

Таблиця 1.
Розрахунок показників синхронності та рівномірності грошового потоку держави*

Назва показника	Алгоритм розрахунку	Економічна характеристика
Синхронність надходження та витрат грошових потоків (Сгп)	$\sqrt{\frac{\sum_{t=1}^n (N_n - V_n)^2}{n}}$	показує відповідність у часі та за обсягами надходжень та витрат грошових потоків держави
Рівномірність або середньоквадратичне відхилення надходження грошових коштів (РН) або (σN)	$\sqrt{\frac{\sum_{t=1}^n (\bar{N} - N_n)^2}{n}}$	показує, наскільки рівномірно надходять грошові кошти протягом

		періоду, що досліджується
Рівномірність або середньоквадратичне відхилення витрачання грошових коштів (Рв) або (σV)	$\sqrt{\frac{\sum_{t=1}^n (\bar{V} - V_n)^2}{n}}$	показує, як вихідний грошовий потік розподіляється у часі протягом звітного періоду, діапазон коливання вихідного грошового потоку
Коефіцієнт варіації надходження грошових коштів (V_n)	$\frac{\sigma n}{\bar{N}} \times 100$	показує ступінь нерівномірності позитивного грошового потоку
Коефіцієнт варіації вихідного грошового потоку (V_v)	$\frac{\sigma v}{\bar{V}}$	визначає ступінь нерівномірності витрачання грошових коштів
Коефіцієнт рівномірності надходження грошових коштів ($K_p N$)	$100 - V_n$	характеризує ступінь рівномірності надходження грошових коштів
Коефіцієнт рівномірності витрачання грошових коштів ($K_p V$)	$100 - V_v$	вказує на ступінь рівномірності та ритмічності вихідного грошового потоку
Ступінь регулярності позитивного грошового потоку (C_{pn})	$\frac{III \Pi p}{III \Pi}$	показує частку грошових надходжень, які є регулярними, тобто дозволяє

		визначити стабільні позитивні потоки та джерела їх надходження. На регулярність позитивного грошового потоку вказує значення показника, що прямує до одиниці.
Коефіцієнт кореляції вхідного та вихідного грошового потоків (КК)	$\sum_{t=1}^n P \left[\frac{ПГП_t - \overline{ПГП}}{\sigma_{ПГП}} \right] \times \left[\frac{ВГП_t - \overline{ВГП}}{\sigma_{ВГП}} \right]$	оцінка ступеню узгодженості грошових потоків у часі, що значним чином визначає стан фінансової рівноваги держави

** Розроблено автором на основі [5, 6]*

Умовні позначення:

N – надходження грошових коштів;

V – витрати грошових коштів;

$\overline{N(V)}$ - середній розмір надходження (витрат) грошових коштів;

n – кількість днів у періоді.

ПГПр – обсяг регулярного позитивного грошового потоку;

ПГП – обсяг позитивного грошового потоку;

P – частота виникнення відхилень позитивного та від’ємного грошових потоків у досліджуваному періоді;

ПГП (ВГП) – позитивний (від’ємний) грошовий потік в одному інтервалі досліджуваного періоду;

$\overline{ПГП(ВГП)}$ - середній обсяг позитивного (від’ємного) грошового потоку в одному інтервалі досліджуваного періоду;

$\sigma_{ПГП}(\sigma_{ВГП})$ - середньоквадратичне відхилення позитивного (від’ємного) грошового потоку в досліджуваному періоді;

Крім показників рівномірності розраховуються також показники дефіцитності, затримки, перевитрачання грошових коштів, розрахунок яких наведений у таблиці 2.

Таблиця 2.
Розрахунок показників дефіцитності, затримки, перевитрачання
грошових коштів держави*

Назва показника	Алгоритм розрахунку	Економічна характеристика
Відносна частота негативних відхилень у рівномірності позитивного грошового потоку від операційної діяльності (Кн)	$\frac{N_n}{n} \times 100$	характеризує частоту зменшення обсягу позитивного грошового потоку від операційної діяльності протягом періоду, що демонструє ступінь ризику даного виду операційної діяльності щодо можливостей генерування позитивного грошового потоку та дозволяє аналітику виявити причини негативних коливань в надходженні грошових коштів, розробляти заходи стабілізації позитивного грошового потоку
Середній період затримки позитивного грошового потоку від операційної діяльності (Тдеф)	$\frac{N}{n}$	характеризує середній термін, протягом якого відбувається затримка надходження грошових коштів, виходячи з чого Державне казначейство має можливість прогнозувати ускладнення ліквідного характеру та здійснювати пошук резервів їх уникнення шляхом створення резервного запасу грошових коштів, пошуку зовнішніх джерел залучення грошових ресурсів тощо
Частота виникнення затримок у надходженні грошових коштів від операційної діяльності (Чзнгк)	$\frac{k}{n}$	характеризує ступінь ризику настання затримок, що дозволяє оцінювати можливі збої в розвитку грошових потоків та розробляти заходи щодо уникнення дефіциту

		грошових коштів
Частота перевитрачання грошових коштів у процесі операційної діяльності (Кп)	$\frac{Nn}{n} \times 100$	характеризує ймовірність виникнення додаткових видатків грошових коштів і ситуацій, коли обсяги витрачання грошових коштів перевищують їх середні обсяги, що дозволяє виявляти причини ситуацій та розробляти інструментарій їх регулювання й уникнення ускладнень ліквідного характеру

** Розроблено автором на основі [5, 6]*

Nn - кількість періодів, протягом яких спостерігається негативні відхилення варіативного компоненту позитивного грошового потоку від операційної діяльності;

n - кількість періодів, що досліджувались;

$ЗНКсер$ - середньоденний обсяг затримки позитивного грошового потоку від операційної діяльності (середньоденна затримка погашення дебіторської заборгованості);

$ПГПсер$ - середньоденний обсяг позитивного грошового потоку від операційної діяльності;

N - період надходження затриманих платежів;

k - кількість випадків затримки надходження грошових коштів;

Nn - кількість періодів, протягом яких спостерігалось перевитрачання грошових коштів;

5 етап. Аналіз достатності грошових коштів держави - проводиться аналіз формування в достатніх розмірах залишків коштів в державі.

В напрямках цього аналізу можливо оцінювати збалансованість та ліквідність грошового потоку.

Аналіз збалансованості дозволяє оцінити узгодженість обсягів надходження та витрачання грошових коштів, що визначає ступінь динамічної платоспроможності держави, її фінансову рівновагу й можливості забезпечення стійкого економічного зростання.

Аналіз ліквідності грошового потоку дозволяє дослідити можливості держави по здійсненню необхідних платежів і особливо по погашенню зобов'язань.

Таблиця 3.

Розрахунок показників ліквідності та збалансованості грошових коштів держави*

Назва показника	Алгоритм розрахунку	Економічна характеристика
-----------------	---------------------	---------------------------

Балансове рівняння грошових коштів	$ГА_{п}+ПГП=ВГП+ГА_{к}$	характеризує залишки грошових коштів на кінець досліджуваного періоду в порівнянні з початком
Чистий грошовий потік (ЧГП)	ПГП-ВГП	характеризує грошовий результат діяльності держави
Середньоденний дефіцит грошових коштів ($\overline{ДГК}$)	$\frac{\sum_{i=1}^n ДГК_i}{n}$	характеризує обсяг середньоденного дефіциту грошових коштів, що виникає в процесі діяльності держави. Його розрахунок дозволяє оцінити можливу нестачу грошових коштів, виявити її причину та вжити заходів щодо уникнення проблем з ліквідністю
Рівень дефіцитності грошових коштів (Рдеф)	$\frac{\overline{ДГК}}{ПГПО}$	вказує на те, яку частку від середньоденного позитивного грошового потоку від операційної діяльності становить величина середньоденного дефіциту грошових коштів, що дозволяє визначити обсяги додаткових надходжень, які має забезпечити держава для покриття такого дефіциту. Розрахунок рівня дефіцитності грошових коштів є важливим інструментом обґрунтування обсягу резервного запасу грошових коштів
Ступінь покриття стабільного вихідного грошового потоку від операційної діяльності гарантованим	$\frac{ПГПО}{СВПО}$	дозволяє оцінити можливість держави забезпечувати збалансованість грошових потоків при несприятливих умовах, коли надходження грошових коштів

позитивним грошовим потоком від операційної діяльності (СП)		мінімальні, що дозволяє зробити висновки про спроможність держави зберігати відносно стійке фінансове становище при несприятливій ситуації в економіці
Коефіцієнт ліквідності грошових потоків (КЛ)	$\frac{ПГП}{ВГП}$	характеризує здатність держави покривати необхідні витрати грошових коштів позитивним грошовим потоком у звітному періоді
Ступінь покриття прострочених зобов'язань чистим грошовим потоком (СППЗ)	$\frac{ЧГП}{ПЗ} \times 100$	показує можливість держави покривати прострочені зобов'язання без "ушкоджень" для поточної діяльності
Коефіцієнт перспективного виконання зобов'язань (КПВБЗ)	$\frac{ГАп + ПГПО + ПГПі + ПГПф}{ТБЗ}$	характеризує можливість держави виконати усі термінові боргові зобов'язання

** Розроблено автором на основі [5, 6]*

ГАп (ГАк) - запас грошових коштів на початок (кінець) періоду;

ПГП - позитивний грошовий потік;

ВГП - від'ємний грошовий потік;

ДГКі - дефіцит грошових коштів, що виникає в певний день періоду;

ПГПО - середньоденний позитивний грошовий потік від операційної діяльності;

ГППО - гарантований мінімальний грошовий потік від операційної діяльності;

СВПО - стабільний вихідний грошовий потік від операційної діяльності;

ЧГП – чистий грошовий потік;

ПЗ - обсяг прострочених зобов'язань;

ПГПО (ПГПі, ПГПф) - плановий позитивний грошовий потік від операційної (інвестиційної, фінансової) діяльності;

ТБЗ - термінові боргові зобов'язання в плановому періоді.

6 етап. Аналіз платоспроможності держави – дозволяє оцінити платоспроможність держави, тобто можливість погашення державного боргу.

Кожного року розраховується індекс глобальної конкурентоспроможності завдяки якому оцінюється рейтинг країн щодо глобальної конкурентоспроможності. Висвітлюється інформація у

„Глобальному звіті про конкурентоспроможність” Всесвітнього економічного форуму.

Індекс глобальної конкурентоспроможності (англ. The Global Competitiveness Index) — глобальне дослідження і супроводжуючий його рейтинг країн світу за показником економічної конкурентоспроможності. [9]

Розрахований за методикою Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ), заснований на комбінації загальнодоступних статистичних даних і результатів глобального опитування керівників компаній — великого щорічного дослідження, яке проводиться ВЕФ разом з мережею партнерських організацій — провідних дослідницьких інститутів і організацій у країнах, аналізованих у звіті [9].

Індекс глобальної конкурентоспроможності складається з 113 змінних, які детально характеризують конкурентоспроможність країн світу, що знаходяться на різних рівнях економічного розвитку. Сукупність змінних на дві третини складається з результатів глобального опитування керівників компаній (щоб охопити широке коло факторів, що впливають на бізнес-клімат в досліджуваних країнах), а на одну третину із загальнодоступних джерел (статистичні дані і результати досліджень, що здійснюються на регулярній основі міжнародними організаціями). Всі змінні об'єднані в 12 контрольних показників, що визначають національну конкурентоспроможність: якість інститутів; інфраструктура; макроекономічна стабільність; здоров'я і початкова освіта; вища освіта і професійна підготовка; ефективність ринку товарів і послуг; ефективність ринку праці; розвиненість фінансового ринку; рівень технологічного розвитку; розмір внутрішнього ринку; КС компаній; інноваційний потенціал.

Так, згідно «Звіту про глобальну конкурентоспроможність 2010-2011 рр.» [8] Україна з індексом 13,9 знову значно втратила у рейтингу Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ), посівши серед 139 країн світу 89-е місце перед Гамбією та Гондурасом.

Єріна А.М. та Єрін Д.Л. [2] виокремлюють основні індикатори, які характеризують платоспроможність країни: ступінь боргового навантаження, спроможність покрити заборгованість валютними доходами, коефіцієнт норми обслуговування боргу, валютна ліквідність, резервні активи до суми зовнішнього боргу, платежі з обслуговування зовнішнього боргу у доходах державного бюджету.

Таблиця 4.
Основні індикатори платоспроможності країни [2]

Значення показника	Формула розрахунку	Критичне значення
ступінь боргового навантаження, %	$(\text{Обсяг зовнішнього боргу} / \text{ВВП}) * 100$	<60
спроможність покрити заборгованість валютними доходами, %	$(\text{Обсяг зовнішнього боргу} / \text{Експорт товарів і послуг}) * 100$	<200

Коефіцієнт норми обслуговування боргу, %	(Витрати по обслуговуванню зовнішнього боргу/ Експорт товарів і послуг)*100	<20
Валютна ліквідність, тижнів	Валютні резервні активи/ імпорт товарів та послуг	>12
Резервні активи до суми зовнішнього боргу, %	Валютні резервні активи/ Обсяг зовнішнього боргу	
Платежі з обслуговування зовнішнього боргу у доходах державного бюджету, %	Витрати по обслуговуванню зовнішнього боргу/ Доходи державного бюджету	

7 етап. Аналіз ефективності управління грошовими потоками держави – є завершальним етапом в аналізі грошових потоків держави. Метою цього етапу є визначення результативності управлінських рішень щодо грошових потоків держави та їх вплив на стан рівноваги і забезпечення розвитку економіки держави в цілому.

Для аналізу ефективності управління грошовими потоками держави можливо використання наступного коефіцієнта:

- коефіцієнт ефективності грошових потоків – узагальнюючий показник ефективності грошових потоків, відображає рівень генерування грошовими видатками чистого грошового потоку і розраховується за формулою:

$$KE_{gn} = \frac{ЧГП}{ВГП},$$

де ЧГП – обсяг чистого грошового потоку;

ВГП – обсяг вихідного грошового потоку.

Слід також зазначити, що в процесі кожного етапу необхідним є проведення аналізу факторів, що впливають на стан грошових потоків. Особливо слід приділяти увагу аналізу факторів впливу на грошові потоки на третьому етапі, четвертому етапі, п'ятому та шостому етапах.

Висновки. Проведене дослідження дасть змогу органам державної влади більш детально проводити аналіз руху грошових потоків держави, завдяки чому органи державної влади зможуть більш детально аналізувати надходження та видатки грошових потоків, вчасно визначати дефіцит грошових потоків та приймати необхідні міри.

В подальших дослідженнях доцільно буде розглянути ефективність управління грошовими потоками державними органами влади.

Список використаних джерел.

1. Бернстайн Л.А. Анализ финансовой отчетности: теория, практика и интерпретация: Пер. с англ./ Научн. ред. перевода чл.-корр. РАН И.И. Елисеева. Гл. редактор серии проф. Я.В. Соколов. - М.: Финансы и статистика, 2003. - 624с.: ил. ISBN 5-279-01555-5
2. Єріна А. М., Єрін Д. Л. Статистичні індикатори платоспроможності країни // Економічні науки. Наукові записки. – 2003. – Том 22. Частина 2. – С.330-334. –[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/naukma/Sn/2003_22-2/45_yerina_am.pdf.
3. Колас Б. Управление финансовой деятельностью предприятия. Проблемы, концепции и методы: Учебн. пособие / Пер. с франц. под ред. проф. Я.В. Соколова. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1997. – 576 с.
4. Колас Б. Управление финансовой деятельностью предприятия. Проблемы, концепции и методы: Учебн. пособие / Пер. с франц. под ред. проф. Я.В. Соколова. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1997. – 576 с.
5. Лігоненко Л.О., Ситник Г.В. Управління грошовими потоками: Навч. посібник. –К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 255 с.,с.95/
6. Мазаракі А.А. та ін. Економіка торгівельного підприємства. Підручник для вузів. (Під ред.. проф.. Н.М. Ушакової) – К. «Хрещатик», 1999. – 800 с.
7. Нікбахт Е., Гроппеллі А. Фінанси / Пер. з англ. В. Ф. Овсієнка та В. Я. Мусієнка. — К.: Основи, 1993. — 383 с.
8. Офіційний сайт Національного банку України. -[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=71439>.
9. Офіційний сайт свободної енциклопедії Вікіпедії. -[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>
10. Поддєрьогін, А. М. Ефективність управління грошовими потоками підприємства / А.М. Поддєрьогін, Я.І. Невмержицький // Фінанси України. - 2007. - № 10. - С. 119-127: таб.
11. Сорокина Е.М. Анализ денежных потоков предприятия: теория и практика в условиях реформирования российской экономики. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 1796 с. ил.
12. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник / За ред. проф. Г. Г. Кірейцева. — К: ЦУЛ, 2002. —496 с.
13. Ясишена В.В. Теоретичні аспекти аналізу грошових потоків підприємств // Економічний простір. – 2008. - №16. – С.123-131. - -[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/PORTAL/Soc_Gum/Ekpr/2008_16/yasish.pdf